

RESTAURAREA. REDESCOPERIREA OPEREI DE ARTĂ

Maria LUNGU

În luna februarie 2003, Muzeul Național Cotroceni a organizat în spațiile expoziționale temporare, o inedită expoziție cu titlul **RESTAURAREA. Redescoperirea operei de artă** - ce a reunit un număr de 18 lucrări, reprezentând tehnicile de restaurare; pictură de șevalet, pictură în tempera (icoane) și legătură de carte veche.

Expoziția a avut ca scop:

- să demonstreze ce trebuie să se înțeleagă de fapt prin procesul de restaurare? Până unde poate ajunge o intervenție a specialistului restaurator? Ce este adevărat și ce este fals și inacceptabil în această îndeletnicire?

- să însufle, iubitorilor de artă, colecționarilor și specialiștilor din domeniile aferente, câteva aspecte din munca anonimă, dar binefăcătoare și plină de răspundere a restauratorilor.

Punctul de mare interes al expoziției, atât pentru specialiști, cât și pentru publicul larg, l-a constituit un tablou de o deosebită importanță și valoare culturală.

Atins de boli, de efectele vârstei, de accidente și calamități, dar și de o serie de procese evolutive de degradare lentă, pornite dintr-o terapie greșită, ca rezultate ale unor intervenții de restaurare neștiințifice, tabloul înregistrat în evidența Muzeului Național Cotroceni cu titlul *TOAMNA* și-a pierdut grația și frumusețea originală.

Aspectul general al tabloului în discuție, nesemnlat și nedatat, conduce la ipoteza că este o lucrare de sfârșit de secol al XVI-lea, datorată atelierului Bassano, autorul fiind unul dintre fiii sau colaboratorii acestuia.

Familia pictorilor Da Ponte, care a preluat numele de Bassano după locul originar al unei localități montane din apropierea Veneției, a cunoscut încă din secolul al XVI-lea, un succes remarcabil.

Jacopo Bassano a fost fondatorul unei dinastii artistice, dar și al unui atelier foarte prolific, ce a preluat, mai târziu, teme și manierele sale de lucru, aducând însă extrem de puține modificări compozițiilor artistice.

Întunecarea imaginii artistice, din cauza murdăriei aderente și a straturilor de verniuri false și îngălbenite, a glasiurilor colorate pe bază de rășini, strat de pictură craclat cu tendințe de desprindere, cu exfolieri și lipsuri cu tot cu grund și cu aderență insuficientă, descompletări și chituri colorate, depășite și craclate acoperite cu retușuri și repictări, plesnituri, îndoiri, spărturi, rupturi și deformări ale suportului din pânză, sunt doar câteva din cele mai frecvente fenomene patologice.

Alegoria aerului
J. Bassano -
Atelier sf. sec.
XVI
Ansamblu -
lumină directă
după restaurare

Alegoria aerului
J. Bassano -
Atelier
sf. sec. XVI
Înainte de
restaurare
- lumină directă

Impunând dorința noastră pentru adevăr, studiul științific a stabilit, de la bun început, structura fizico-chimică a materialelor componente, relevând, în același timp, și imaginea artistică, ca și deosebirea dintre părțile refăcute, de cele autentice, risipind astfel misterul originalului ascuns.

Diagnosticul stabilit, propunerile de tratament, ca și fluxul tehnologic de restaurare au inclus mijloacele terapeutice optime în vederea stabilirii unității potențiale și de funcționalitate a tabloului.

Alegerea materialelor organice: clei de pește (sturion), miere de albine, pânză de in, solvenți radioactivi, s-a făcut în funcție de compatibilitatea cu materialele originale.

Dacă, în etapa preliminară de cercetare și investigare a tabloului, s-au stabilit o complexitate de date asupra stării de conservare, procesul de restaurare a dezvăluit imagini

Alegoria acruului
J. Bassano -
Atelier
sf. Sec. XVI
În timpul
restaurării
- lumină directă

spectaculoase nesesizate cu ochiul liber, dar confirmate de radiografie înainte de restaurare.

Datorită radiografiei și razelor ultraviolete, care au furnizat date exacte despre starea fizică și de suprafață a picturii, în procesul restaurării s-a reușit, pe cât posibil, detașarea materialelor degradate și false de cele originale, fără a modifica integritatea tabloului.

Prin îndepărtarea pânzei și a adevăzului de dublare de pe verso, suportul original din pânză prezenta multiple traume, care au lezat și celelalte straturi din alcătuirea tabloului.

Partea cea mai expusă a unor astfel de fenomene patologice era partea de la jumătate în sus a tabloului, unde pânza purta, în lungimea sa, urme de pliere și nu de îmbinare prin coasere, așa cum s-a menționat inițial în fișa tehnică.

Completarea zonelor lipsă din suportul original de pânză, cu chituri depășite, dure și colorate, aplicate la diferite intervale de timp, au provocat deformări locale ale suportului din pânză, care nu au putut fi îndepărtate în totalitate în actualul proces de restaurare.

Mutilarea marginilor suportului original s-a produs ca urmare a întinderii prea dese a pânzei pe șasiuri cu dimensiuni diferite și la anumite intervale de timp, sau neglijată, fără a fi întinsă pe șasiu.

Aspectele menționate mai sus denotă că restauratorii au încercat numeroase modificări ale suportului original, ideea fiind chiar de a micșora compoziția artistică pe verticală, înlăturând din cine știe ce motive scena de sus ce o reprezintă pe zeița Hera trasă de păuni. Se pare că ulterior s-a renunțat la ideea, iar consolidarea suportului în zona pliată, cât și pe toată suprafața, cu o pânză de dublare diferită ca textură de cea originală, a determinat completarea zonelor lipsă a

straturilor de culoare și grund cu chituri colorate, precum și repictări pe bază de uleiuri și verniuri.

Prin completările suportului original cu bucăți de pânză relativ veche, cât și prin redublarea cu o pânză nouă asemănătoare ca gren și textură cu cea originală, i s-au conferit suportului, în actualul proces de restaurare, o elasticitate, o aderență și o rezistență bune în timp. Rolul important l-a avut adezivul de consolidare și de dublare, pe bază de clei de pește (sturion), miere de albine, și salicilat, măbind coeficientul de elasticitate și penetrare.

Pornite dintr-o terapie greșită, rezultatele intervențiilor empirice de restaurare au continuat în timp să modifice nu numai starea fizică a tabloului, ci și imaginea artistică a acestuia.

Urmărindu-se restabilirea imaginii artistice inițiale (din secolul al XVI-lea), în procesul actual de restaurare, s-a trecut la înlăturarea murdăriei aderente, a straturilor suprapuse de verniuri false și glasiuri colorate pe bază de rășini, a straturilor de retușuri și repictări nejustificate pe bază de uleiuri, cât și a chiturilor colorate și depășite peste pictura originală, aplicate la diferite intervale de timp.

Toate repictările ulterioare au modificat aspectul imaginii inițiale, rezultând o gamă cromatică mai colorată, mai caldă, cu contraste mai luminoase și cu o structură regulată a formelor, ascunzând o uzură a picturii originale, determinată de curățiri excesive până la grund ca și de modificări compoziționale - păsări, cap de heruvim înlocuit cu altul, elemente de arhitectură și peisaj, căpătând aspectul unei atmosfere romantice de toamnă, conform titlului dat, *Toamna*.

Duritatea straturilor de repictări și retușuri pe bază de uleiuri, constatată în actualul proces de restaurare prin operațiunile de îndepărtare a repictărilor, cât și a compoziției chimice a

Alegoria aerului
J. Bassano -
Atelier sf. Sec.
XVI
În timpul
restaurării
- lumină directă

materialelor (în special a pigmentilor), confirmată de buletinul de analiză chimică, ca și maniera de execuție din punct de vedere stilistic, încadrează lucrarea de schimbarea identității tabloului ca fiind specifică secolului al XVIII-lea.

Intervențiile de restaurare ce au continuat în timp peste aceste repictări, au subliniat ignoranța și nivelul redus de cunoștințe al celor care se aventurau în domeniul restaurării operelor de artă.

Grație restaurării actuale, tabloul și-a recăpătat imaginea inițială, o mai corectă denumire și o nouă paternitate.

Astfel, titlul actual al tabloului, *Alegoria aerului*, se justifică prin prezența pe cerul compoziției a zeiței Hera (în alegoriile celor patru elemente ale naturii ale mitologiei antice, Hera îndeplinea personificarea atmosferei, reprezentând Aerul).

În ceea ce privește paternitatea tabloului, prin îndepărtarea părților refăcute și false, imaginea nouă a câștigat o valoare de excepție relevând și un bun gust artistic.

Restaurarea a scos în evidență o pictură ale cărei calități stilistice și artistice o înscriu în seria producțiilor de atelier ale lui Jacopo Bassano.

De asemenea, procesul de restaurare a restabilit, pe cât posibil în parametri optimi, starea fizică și chimică a materialelor ce compun tabloul, dar, din păcate, nu s-au mai putut îndepărta cicatricile unor anterioare existențe încărcate de pericole și neprevăzut.

Prin adevărata identificare a tabloului, atât colecția Muzeului Național Cotroceni, cât și patrimoniul cultural național, redobândește o importantă operă de valoare universală, a cărei execuție în manieră luministică, a marcat sfârșitul unei mari perioade venețiene.

ABSTRACT

Physical, chemical and biological degradations as well as previous interventions, which modified its artistic quality, imposed the restoration of this painting. It regained the initial image, an appropriate title and a new paternity.

Painted at the end of the 16th century, this work belongs to the Jacopo Bassano's studio; its new title - *the Air Allegory* - refers to the presence, in the sky of the composition, of goddess Hero, the symbol of air in the Ancient mythology.